

len, a feketekávé ellen, vagy éppen a feketekávéért? Az öregasszonyért, aki a csutkagyűjtő sorsára juthat. Meg amiatt, hogy a szegény nő, az ajtó mellett, hiába várja, azaz várta a férfit — mert éppen most állt fel és megy el, a ruhája túl egyszerű, szinte proletáros, nem ilyen elegáns kávéházba való, de a fagylaltot ki tudja fizetni. (Lám, néha hiába aggódik az ember.)

Mit lehet tenni azért, hogy a szakadtingú, kuszahajú fiatalember csakugyan elhajókézhasson a norvég partokhoz, vagy pedig itt maradjon, de feküdjön le esténként rendes időbe, keljen korán és dolgozzon. Büki Lujza szövőgyári munkásnő heti keresete tizenkét pengő és huszonnégy fillér — hogy ez ne legyen. Hogy ne létezhesen halálhajú. Ó, de ha még hozzácsapjuk, hogy Hanka Jánosnak a heti keresete nulla, hogy Schwarz S. Gerő urnak havi keresete ötezer pengő.

Mit kellene és mit lehetne itt tenni? Egyet. Csakis ezt az egyetlen-egyet. Lapot kell indítani. Egy új lapot!

FEJTŐ FERENC: ÉRZELMES UTAZÁS

(Pantheon kiadása Budapest 1936.)

Miről is szól e látszólag sebtiben. és könnyed hányavetiséggel felvázolt, de valójában egy íróművész és gondolkodó önuralmával és mérték-tartásával megkonstruált kötet? Példaképpen szolgál-e ama hiedelem meg erősítésére, hogy egy világ tárul fel a kalandos hajlamú utazó előtt, már abban az esetben is, ha átsétál a Dunán, még inkább és természet-szerűleg, ha átlép egy oly esetleges geometriai, tényezőit, mint egy országhatár. Mint maga Fejtő is jelzi, kötetét oly' rokonszenves tartózkodással beajánló soraiban, emlékezés ez a kötet, emlékezés és kaland. Műfajilag alig illeszthető szoros keretekbe, mint regény éppugy áttöri a műfaj klasszikus értelmezésben vett kereteit, mint ahogy áttöri, mint esszé, mint uti emlékezés éppugy, mint vallomás. Figurális bősége egy könnyelmű regényíró pazarló kedvét idézi, aki remek alakok tömegét vonulhatja fel rapszódikusan, inkább mintegy a tájék és a környezet illusztrálásaképpen, mintsem öncélúlag. A mult, jelent és jövő, színes, kavargása ez a könyv, emlékeken átszűrve és aktuális gyökerekből táplálva. A keret majdnem trópusi, mindenestre számunkra távolról sem exotikumtól mentes, egyidőben világos és sötét, tragikus és vidám. Mondhatnám olykor ódon, hisz a kis dalmát városok levegőjét idézve majdnem ókori. Az idő is kavarog, napjaink árnyékos és nyomasztó ré-mülettal telített ideje is egybefolyik ördögi kapcsolatain át a század első éveinek idejével, olykor még azon túl is elmerül a mult század közepébe, egy bizakodón polgárosult kor akváriumába, késői tragédiákat távolról sem sejtető bizakodással. És, mint ahogy tér, idő, természet és társadalom, éppugy a felvonultatott egyének sorsa is nyugtalanítóan kav-arog ebben a regényes emlékezésben, egy ifjú kalandor társtalannak épen nem nevezhető utazása alatt. Bizony, elképesztő bőségű ez a kötet, ismereteket közöl, tájékozást vázol és korokat idéz. Ize van, különös ize, mint egy eddig általunk ismeretlen gyümölcsnek. Az alábbiakban a kötet második feléből közlünk egy vallomásos részletet. (R. Zs.)

Azön veszem észre magam, hogy lassan és botorkálva már szerkesztgetem felszín alatt a világszemléletet, amelyre szükségem van. Tartalmát még nem ismerem, de körvonalai csöndesen kibontakoznak előttem. Lesz benne szabadság, alkalom az eretnekségre, amelyre hajlamom van, s lesz benne fegyelem, ami nélkül a szabadság bomlás és léhaság.

Lesz benne lehetőség a szövetkezésre, a közösségre s ugyanakkor a hi-giénikus magányosságra is. Függetlenség az előítéletektől, az előírások-tól s ugyanakkor alázatos főhajtás olyan végső igazságok előtt, amelyek tisztelete nélkül nem érdemes élni. Lesz benne áhitat és gúny, az irásnak és az emberiségnek együttes kultusza, okos bátorság és kellő gyávaság, kiegyensúlyozottság és tapogatózás. Azt hiszem, megértettem a nyugati szellemet, amelynek titka éppen ez az **egyensúly** a romboló és építő ma-gatartás között. Ahhoz, hogy az ember alkosson, szükség van türelmes Józanságra, de valami örületre, valami hitre is. "Világnézetemben gondolkodom ilyen szükséges örületről is, néhány megrögzött ideáról, amelyről nem akarok lemondani. Ilyen „fixa idea” az, hogy azonosítom magamat a póruljártak s általában a „szegények” ügyével. Örület ez, mert származásomra, műveltségemre s igényeimre polgár vagyok, mert szeretem a polgári kényelmet, kételyt és biztonságot, a polgári étrendet és önérzetet, a második osztályú fülkét, a földszintek első sorait. Polgár vagyok, mert német frajlójom volt, sohasem játszhattam kedvem sze-ript a házmestergyerekkel és sohasem végeztem fizikai munkát. Sze-rettem Goethet és Erasmust, az utazást, a fürdőket s ha rajtam volna, mindig finom angol szövetruhában járnék, jó cigarettákat szívnék, ka-kaót reggeliznék kaláccsal, s bár a polgári gazdagság következményeit a pokolba kívánom, szellemének színes és ellenmondó kavargását, az iz-lések és vélemények gazdag anarkiáját fájó szívvel áldoznám fel még saját igazságaim egyeduralmáért is. Polgár vagyok, mert kissé szeretem ellenségeimet, többre becsülöm a vitát a tannál s csak olyan szellemi rendben érzem magamat egészen jól, amely a kételkedés szabadságát törvényesen biztosítaná. S hogy mégsem igyekezem megszabadulni a „szegények” problémáitól, hogy az őket ért bántalom mindig felháborít s hogy olyan állapot kodifikálásáért akarok küzdeni, amelyben őket jog-gal bántalom nem érheti, — azért van, mert magam is megkóstoltam az élet bizonytalanságát, amely természetesen kosztjuk s nem kérek belőle se magamnak, se másnak. A „szegények” ügye most már a polgárok ügye is, nemcsak a lelkiismereté, hanem az érdeké és tudaté is, a gőg-nél s undornál mindig erősebb volt bennem a készség és képesség, hogy beleéljem magam a mások gyötrelmeibe. Ideiglenes foglalkozásból sokat jártam a nyomortanyákon s a látványt, amely itt elém zárult, nem fo-gom és nem is akarom elfelejteni. A bűzért, a piszkokért, a testi és lelki elaljasodásért nem a bűdösek és a piszkosokat és aljasokat teszem fe-lelőssé, hanem a körülményeket, amelyek őket legelemibb emberségük feladására kényszerítik. A soványakat, a gyűrt ingűeket és foltos nad-rágúakat, a tolvajokat, a megalázottakat, a kocsmázókat és a robotoló-kat éppúgy nem tagadom meg, mint az értelmes szemű betűszedőket, az ébredező szellemű szervezkedőket, akiknek lemosolygott s néha valóban komikusan ható „osztályöntudatát” lépcsőnek érzem az emberi öntudat felé. Rájuk gondolok itt is a pálmafa alatt s nem kívánok magamnak olyan kellemes sorsot, amelynek kellemességéért róluk meg kellene fe-ledkeznem. Ha van valami, amiért végső esetben le tudnék mondani pol-gári igényeimről, úgy ez a föltétlen, részvételnél is mélyebb közösség az, amelyet velük érzek. De legjobb lenne úgy dolgozni értük, hogy igényei-met ne kelljen feladnom, világnézetemben lényemnek azt a felét, amely hozzájuk tartozik, jó lenne egyeztetni azzal a felével, amely különbözik tőlük. Erre a szerepre volt egy szó a közhasználatban: Mitläufer. Ezt a megjelölést kissé sértőnek érzem, nem „futni” akarok velük és utánuk nem dörgölődni hozzájuk, mint egy trónkövetelő hatalomhoz s előre ka-csintva a jutalomért. A magam utját szeretném járni, amely az övék-kei néha összefut néha párhuzamos s máskor szétágazik. Mellékörvény

lesz s legfőbb előnye, hogy magamnak kell még csak vágnom. Röviden: polgár vagyok és szocialista.

BARTÓK BÉLA: MIÉRT ÉS HOGYAN GYŰJTSÜNK NÉPZENÉT?
(Somlyó Béla könyvkiadó. Budapest 1936.)

A népválóság tárgyilagosa megközelítésére a tudományos lehetőségek mind több és több utat nyitnak. De mert a népválóság megközelítése szükségszerűen olyan általános következtetések levonásával jár, amelyek bizonyos vonatkozásokban előnytelenek, érthető, hogy a hivatott intézmények a népválóságot megközelítő határtudományok fejlesztésére még kevesebbet áldoznak, mint a számukra értékesíthető tudományágak ápolására. Az uralkodó réteg ellentmondásai között pontosan halad a maga vonalán és hogy miről van szó, azt tanulmánya végén homályosan bár, de Bartók is sejteti: „ha csak azt a pénzt fordítanák népdalkutatásra, amit az egész világon egy esztendőben *háborús készülődésekre* fordítanak, akkor ezen a pénzen az egész világ népzenejét nagyjából föl lehetne gyűjteni.” Érthető tehát, ha a népzene kutatás kontinensünkön jóformán csak személyi áldozatok árán történt, holott annak viszonylag tökéletes folytatására nagy apparátusra volna szükség. (Ezzel szemben mindenesetre érdekes volna az oroszországi intézményesített és államilag támogatott népzene-kutatás formáit megismerni, hiszen Oroszországban — mint köztudomású — igen jelentős és magasintű folklóre-zene kutatás folyik, ami az ottani adottságok között bizonyára jórészt megközelíti a Bartók által felállított követeléseket.)

Bartók tanulmányából, amely egyben „a zenei folklóre törvényikönyve” is, a szigorúan szakmai vonatkozásokon túl röviden megismerjük a fiatal népzene-kutatás történetét, céljait és módjait. A folklóre zenénél — írja Bartók — nem csupán a dallam leírható hangjai a fontosak, hanem a dallam előadásával járó számos tulajdonság is, melyek mind a dallam megjelenítő eszközei. Ezek vizsgálata közben viszont a kutató elkerülhetetlenül találkozik a népválósággal.

A népzene nem egyéni művészet; megnyilatkozási módja kollektív, eredetileg mindenfajta népzene a falu életének csakis valamelyik kollektív megnyilvánulásához volt kötve. A népzene régies állapota pl. épp abból állapítható meg, hogy ha a falu zenéje minden egyes ágazatában határozott célt szolgál. Ez a cél rendszerint kollektív. A népzene-kutatás nem öncélú, hanem történeti kérdések megvilágítására szolgál. Amit azelőtt főcélként tekintettek: az esztétikai öröm, az legfőljebb, mint „külön haszon” marad meg. A népzene-kutatás elsősorban egymástól megszire került népek kulturális kapcsolatainak kiderítésére, települési- és történelmi-kérdések, a szomszéd népek érintkezési formáinak, lelkiéletük rokonságának tisztázására szolgálhat.

Bartók mindenkép' realista szemlélettel kezeli a népzene kérdését, s azt minden uri, vagy felsőbb osztályvonatkozástól elválasztja. Követeli, hogy a népdalgyűjtő az ideális cél elérésére lehetőleg minden szubjektív elemet kikapcsoljon és feltétlen tilalomként állítja fel követelését: uriemberektől sehol és semmikor nem szabad, mert nem lehet népzene-t gyűjteni! Az uri nótázás — állapítja meg — a népzene-re és előadására a legsajnálatosabb befolyást gyakorolta. A közönséget vagy az egyént akitől a gyűjtő új darabokat hallani remél, társadalmi és gazdasági szempontból is vizsgálat tárgyává kell tenni. Az énekesnek meg kell nyerni a bizalmát: „parancsszóval nem érhetünk el semmit. Ilyesmit legfeljebb vidéken élő, parancsolgatáshoz szokott urak képzelik lehetségesnek.”

A népzene-gyűjtőnek valóságos polihisztornak kell lennie, nyelvi és fo-